

In Memoriam

Jane Jacobs

AUTEUR MARLOES WEVERS FOTOGRAFIE MATTHEW JESUELE

Een eerste bezoek aan de wijk Greenwich Village op zuidelijk Manhattan is een feest der herkenning. De statige baksteengevels achter smeedijzeren hekjes, het drukke straatleven, bars, restaurants, kleine winkeltjes en 'diners' die tot diep in de nacht open zijn, het Washington Square Park waar straatartiesten optreden en hotdogverkopers staan, die iets aan het toegestroomde publiek proberen te verdienen: we hebben er een voorstelling van zonder er ooit geweest te zijn. De wijk vormt het decor waartegen veel Amerikaanse films, romans en televisieseries zoals 'Friends' zich afspelen en daardoor is zij in belangrijke mate bepalend voor het beeld dat buitenstaanders van New York City hebben. We zijn geneigd Greenwich Village als typisch New Yorks, of zelfs als typisch Amerikaans te beschouwen, maar de buurt is juist bijzonder door haar uitgesproken dorps karakter. Het stratenplan volgt niet het raster dat voor het grootste deel van Manhattan zo kenmerkend is en het is bovendien een van de meest gegentriceerde wijken van de stad.

Wie zich in de literatuur over stedelijke planning en -vernieuwing heeft verdiept, kent deze wijk ongetwijfeld ook uit het standaardwerk 'The death and life of great American cities' (1961) van de pas overleden Jane Jacobs (1916-2006). De wijk, waar zij lange tijd woonde, inspireerde haar en was een onuitputtelijke bron van praktijkvoorbeelden in haar betoog tegen de modernistische stadsplanners van de jaren vijftig en zestig.

Licht, lucht en ruimte

Jane Jacobs werd in 1916 in de kleine stad Scranton, Pennsylvania, geboren en verhuisde ten tijde van de Grote Depressie naar de metropool New York. Een baan vinden was in die periode niet eenvoudig. Haar werkloze uren bracht ze door met lange wandelingen door de stad waarbij ze het stedelijk reilen en zeilen gefascineerd en nauwkeurig gadesloeg. Toen ze later

ging werken voor het tijdschrift 'Architectural Forum' en zich verdiepte in stedelijke ontwikkelingen ontdekte ze dat de planningstheorieën op gespannen voet stonden met het alledaagse stedelijke leven dat zij zo lief had.

Geïnspireerd door Ebenezer Howard en Le Corbusier waren licht, lucht en ruimte na de Tweede Wereldoorlog de norm van de modernistische, westerse stedenbouw geworden. Drukke, rumoerige straten waren in hun visie ronduit afschuwelijk. Rust, orde, symmetrie en groen werden gezien als de oplossing voor elke stedelijke kwaal en functiescheiding was daarbij het roverwoord. De buitenwijken die volgens deze principes werden gebouwd moesten natuurlijk per auto goed bereikbaar zijn. Om aan die eis te voldoen werden door stadsarchitect Robert Moses vierbaanswegen dwars over Manhattan gepland. Dat de aanleg een enorme kaalslag van woonwijken in het stadscentrum tot gevolg zou hebben was geen bezwaar, in tegendeel: het was mooi meegenomen. Toen bekend werd dat de Lower Manhattan Expressway dwars door Greenwich Village - ja zelfs precies over Washington Square heen - gepland was en de realisering gepaard zou gaan met een opoffering van veertien blokken, goed voor de woningen van 10.000 New Yorkers, kwam Jane Jacobs in actie.

Actie

De openingszin van 'The death and life of great American cities' laat weinig aan de verbeelding over: "This book is an attack on current city planning and rebuilding." Wat volgt is een bevlogen pamflet dat stedelijke kleinschaligheid bepleit en tegenover het modernistische ideaal van functiescheiding het alternatief van functiemenging plaatst. Jacobs introduceert de trits wonen - werken - recreëren, die ten grondslag lag en ligt aan het levendige straatbeeld van Greenwich Village. Hij wordt er tegenwoordig bij iedere eerstejaarsstudent planologie en sociale geografie ingestampt als hét re-

Op 25 april overleed Jane Jacobs. Ze was in de jaren zestig de luis in de pels van de modernistische stedenbouwkundigen, maar ook vandaag de dag zijn haar inzichten nog van onschatbare waarde.

cept voor een dynamische, leefbare buurt. Jacobs kent in haar uiteenzetting bijzondere waarde toe aan de straat, omdat de straat volgens haar de essentie van de stad is. Als de straten saai zijn, is de stad saai, als de straten gevaarlijk zijn, is de stad gevaarlijk en als de straten levendig zijn, is de stad levendig.

Veilige straten worden volgens Jacobs bereikt door 'ogen op de straat': er moet toezicht zijn op de openbare ruimte vanaf straatniveau door passanten en vanuit de ramen in de omringende gevels door omwonenden. Mensen kijken graag naar andere mensen, dus om voldoende ogen op de straat gericht te houden is het belangrijk dat de straat interessant genoeg is voor bezoekers op ieder moment van de dag. Een mix van functies maakt dat mogelijk, maar stelt bijzondere eisen aan de bebouwing. Alleen een gevarieerd assortiment van panden kan een straat tegelijkertijd voor winkels, kantoren, uitgaansgelegenheden én woningen geschikt maken. Het woningaanbod moet bovendien voldoende divers zijn om mensen uit verschillende sociale klassen en levensfasen te kunnen huisvesten: er moeten namelijk gedurende de hele dag mensen thuis zijn om een oogje in het zeil te houden en voldoende kapitaalcrachten in de buurt wonen om het bestaansrecht van winkels en horeca te garanderen. Haar kritiek op de gevestigde orde van stedenbouwers was fel, maar dat alleen heeft Greenwich Village niet van de sloopkogel gered. Jane Jacobs was naast auteur een

sociaal activiste en voerde hoogst persoonlijk het protest en de demonstraties tegen Moses' plannen aan. Ze werd tweemaal gearresteerd, maar het verzet was niet zonder resultaat: uiteindelijk liet men de plannen voor de snelweg varen.

Invloed

Haar zienswijze viel niet in goede aarde bij stadsontwikkelaars en planningsexperts. Haar ideeën werden veelal als onrealistisch, sentimenteel en ongeïnformeerd – ze heeft geen universitaire titel – terzijde geschoven. Greenwich Village wist ze te behouden door zich er zelf mee te bemoeien, maar in vele andere Amerikaanse steden werden de modernistische idealen ongehinderd verwezenlijkt. Ook in Nederland werd indertijd aan Jacobs' werk geen waarde gehecht. Niet door haar gebrek aan academische scholing, maar doordat haar pleidooi voor diversiteit en kleinschaligheid als een postmodernistisch vertoog werd opgevat. En als Nederlandse architecten en stedenbouwkundigen ergens wars van waren, dan was het wel van postmodernisme. Met veel optimisme werden bijvoorbeeld in Amsterdam in de jaren vijftig en zestig de Westelijke Tuinsteden gebouwd volgens de dominante modernistische principes en begin jaren zeventig verrees de Bijlmermeer, waar de ideeën van Le Corbusier radicaal werden toegepast. De Bijlmermeer liep uit op één grote mislukking. Er ontstond al snel een groot gevoel van onveiligheid, vooral na zonsondergang. Men ervaaarde

de parkeergarages en de winkelcentra als 'unheimisch' en er was een groot verloop van bewoners, waardoor men geen betrokkenheid bij de buurt ontwikkelde. Ook de Westelijke Tuinsteden hebben zich hoe langer hoe meer tot probleemwijken ontwikkeld, terwijl tegelijkertijd oude wijken in het stadscentrum, zoals de Jordaan en de Pijp, door de belangstelling van jonge, vaak hoogopgeleide stedelingen en de culturele voorhoede een tweede jeugd beleven. Met 'The death and life of great American cities' in de hand had men dit allemaal van tevoren kunnen voorspellen. Het is met andere woorden niet voor niets dat Jacobs' ideeën tegenwoordig, ook in Nederland, veel serieuzer worden genomen en stadsplanners meer rekening houden met de lessen uit het verleden, die haar inzichten bevestigen. Deze waardering heeft echter nog steeds niet geresulteerd in een Nederlandse vertaling, wat toch onbegrijpelijk mag heten. Jane Jacobs heeft, ook met latere publicaties zoals 'The economy of cities' (1969) en 'Cities and the wealth of nations' (1984), een niet te onderschatten bijdrage geleverd aan het denken over stedelijke planning en stedelijke economie, die tot op de dag van vandaag relevant is gebleven. Mede doordat haar ideeën sterk geworteld zijn in de empirische werkelijkheid, zijn de processen die ze beschrijft herkenbaar en haar aanbevelingen nog steeds eenvoudig toepasbaar. Men kan Jane Jacobs hooguit verwijten dat ze iets té veel van het grootstedelijke leven hield. Uit haar werk zou je namelijk bijna kunnen opmaken dat het leven in de suburb, of erger nog: op het platteland, eigenlijk vrijwel onmogelijk is. Het is haar, wat mij betreft, vergeven.

Marloes Wevers (mjwevers@yahoo.com) is stadsocioloog en redacteur van AGORA.

Literatuurselectie

- Jacobs, J. (1961) 'The death and life of great American cities. New York: Random House.
- Hospers, G. (2005) Jane Jacobs. Her life and work. The Preservation Institute, <www.preservenet.com> Laatste bezocht: 23 mei 2006.

Washington Square Park, het hart van Greenwich Village

